

NR 29/2015

KANON WIARY POLAKÓW

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 9 stycznia 2015 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Świętojerska 5/7, 00-236 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

- ▶ Niezachwianą wiarę w Boga deklaruje niespełna trzy piąte dorosłych Polaków (56%).
- ▶ Tylko nieco ponad jedna trzecia respondentów (36%) jest przekonana, że po śmierci – w zależności od naszego postępowania na ziemi – trafimy do nieba, piekła lub czyśćca. Znaczna część badanych (31% ogółu) wierzy wprawdzie, że śmierć nie jest końcem, ale nie wie, co po niej nastąpi.
- ▶ Mimo iż spora grupa ankietowanych nie ma jednoznacznych przekonań dotyczących tego, co dzieje się z nami po śmierci, większość nie zaprzecza istnieniu zbawienia. Tylko 15% badanych zupełnie nie wierzy w nowe życie po śmierci, a 12% ma w tej kwestii wątpliwości.
- ▶ Uważanie się za wierzącego, a nawet regularne uczestnictwo w praktykach religijnych często nie oznacza akceptacji wielu podstawowych prawd wiary katolicyzmu, a ponadto nierzadko wiąże się z uznawaniem przekonań niezgodnych z nauczaniem Kościoła katolickiego. Dla przykładu – w piekło wierzy 56% badanych, a wiarę w przeznaczenie deklaruje 66% respondentów.

Częstość uczestniczenia w praktykach religijnych oraz ogólne deklaracje wiary pozwalają wprowadzić na formułowanie ogólnych ocen stanu polskiej religijności, zgodnie z którymi – po wielu latach stabilnych deklaracji – od 2005 roku zaczęło przybywać osób określających się jako niewierzące oraz osób w ogóle nieuczestniczących w praktykach religijnych¹, jednak nie mówią zbyt wiele o jakości wiary Polaków w sensie doktrynalnym. W tym celu po raz kolejny już zadaliśmy respondentom bardziej szczegółowe pytania o ich wiarę w różnego rodzaju dogmaty i idee².

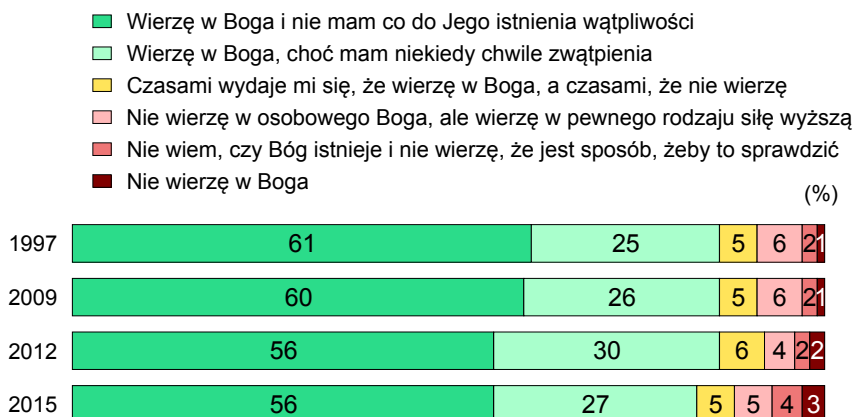
WIARA W BOGA

Jeśli chodzi o niezachwianą wiarę w Boga, niespełna trzy piąte badanych (56%) twierdzi, że nie ma wątpliwości co do Jego istnienia. Chwile zwątpienia w tym względzie miewa nieco ponad jedna czwarta ankietowanych (27%), natomiast co dwudziesty (5%) przyznaje, że tylko czasami wydaje mu się, iż wierzy w Boga. Niewiarę w osobowego Boga, ale przekonanie o istnieniu pewnego rodzaju siły wyższej deklaruje 5% ankietowanych. Nieco mniej respondentów (4%) nie potrafi ocenić, czy Bóg istnieje, nie wierzy też, że jest sposób, by to sprawdzić. Zupełny brak wiary w Boga wyraża trzech na stu badanych (3%). Patrząc z dłuższej perspektywy można powiedzieć, że po roku 1997 uwidocznił się nieznaczny spadek niezachwianej wiary w Boga, minimalnie przybyło natomiast wątpiących i niewierzących.

¹ Zob. komunikat CBOS „Zmiany w zakresie podstawowych wskaźników religijności Polaków po śmierci Jana Pawła II”, luty 2015 (oprac. R. Boguszewski).

² Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (297) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich (face-to-face) wspomaganych komputerowo (CAPI) w dniach 5–11 lutego 2015 roku na liczącej 1003 osoby reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

RYS. 1. PROSZĘ POWIEDZIEĆ, KTÓRE Z PONIŻSZYCH STWIERDZEŃ DOTYCZĄCYCH WIARY W BOGA JEST PANU(I) NAJBLIŻSZE?

Analiza związku wiary w Boga z uczestnictwem w praktykach religijnych wykazuje, co oczywiste, dość wyraźną zależność. Okazuje się jednak, że wśród osób wierzących w Boga i niemających wątpliwości co do Jego istnienia jedna piąta (20%) albo w ogóle nie praktykuje religijnie, albo robi to co najwyżej okazjonalnie. Regularne uczestnictwo w praktykach religijnych deklaruje dwie trzecie badanych z tej grupy (65%). Z drugiej zaś strony, zgodnie z deklaracjami, przynajmniej raz w tygodniu praktykuje religijnie ponad dwie piąte spośród tych, którzy miewają chwile wątpliwości w istnienie Boga (44%), jedna czwarta tych, którzy czasami wierzą w Boga, a innym razem w niego nie wierzą (26%) oraz co dziesiąty niewierzący w osobowego Boga, ale w siłę wyższą (10%).

Tabela 1

Które z poniższych stwierdzeń dotyczących wiary w Boga jest Panu(i) najbliższe?	Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych, takich jak: msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?				
	Tak, zazwyczaj kilka razy w tygodniu	Tak, raz w tygodniu	Tak, przeciętnie jeden lub dwa razy w miesiącu	Tak, kilka razy w roku	W ogóle nie uczestniczy
	w procentach				
Wierzę w Boga i nie mam co do Jego istnienia wątpliwości	5	60	15	16	4
Wierzę w Boga, choć mam niekiedy chwile wątpliwości	2	42	20	31	5
Czasami wydaje mi się, że wierzę w Boga, a czasami, że nie wierzę	0	26	19	33	22
Nie wierzę w osobowego Boga, ale wierzę w pewnego rodzaju siłę wyższą	2	8	0	43	47
Nie wiem, czy Bóg istnieje, i nie wierzę, że jest sposób, żeby to sprawdzić	0	3	0	46	51
Nie wierzę w Boga	0	0	0	3	97

Jeśli potraktować praktyki religijne jako zmienną niezależną, okazuje się, że wśród respondentów, którzy uczestniczą w nich raz w tygodniu, ponad jedna czwarta (łącznie 27%) miewa przynajmniej czasami chwile zwątpienia w istnienie Boga. W takiej samej sytuacji jest co siódmy (14%) spośród uczestniczących w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu. Brak wiary w osobowego Boga lub wątpliwości co do Jego istnienia towarzyszą natomiast ponad dwóm piątym (44%) osób praktykujących religijnie jeden lub dwa razy w miesiącu, trzem piątym (60%) z grupy jedynie okazjonalnie uczestniczących w praktykach religijnych oraz ponad trzem czwartym (78%) spośród w ogóle niepraktykujących.

Tabela 2

Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych, takich jak: msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?	Które z poniższych stwierdzeń dotyczących wiary w Boga jest Panu(i) najbliższe?					
	Wierzę w Boga i nie mam co do Jego istnienia wątpliwości	Wierzę w Boga, choć mam niekiedy chwile zwątpienia	Czasami wydaje mi się, że wierzę w Boga, a czasami, że nie wierzę	Nie wierzę w osobowego Boga, ale wierzę w pewnego rodzaju siłę wyższą	Nie wiem, czy Bóg istnieje, i nie wierzę, że jest sposób, żeby to sprawdzić	Nie wierzę w Boga
	w procentach					
Tak, zazwyczaj kilka razy w tygodniu	83	14	0	3	0	0
Tak, raz w tygodniu	72	24	3	1	0	0
Tak, przeciętnie jeden lub dwa razy w miesiącu	56	38	6	0	0	0
Tak, kilka razy w roku	40	37	7	9	7	0
W ogóle Pan(i) w nich nie uczestniczy	22	11	9	19	15	24

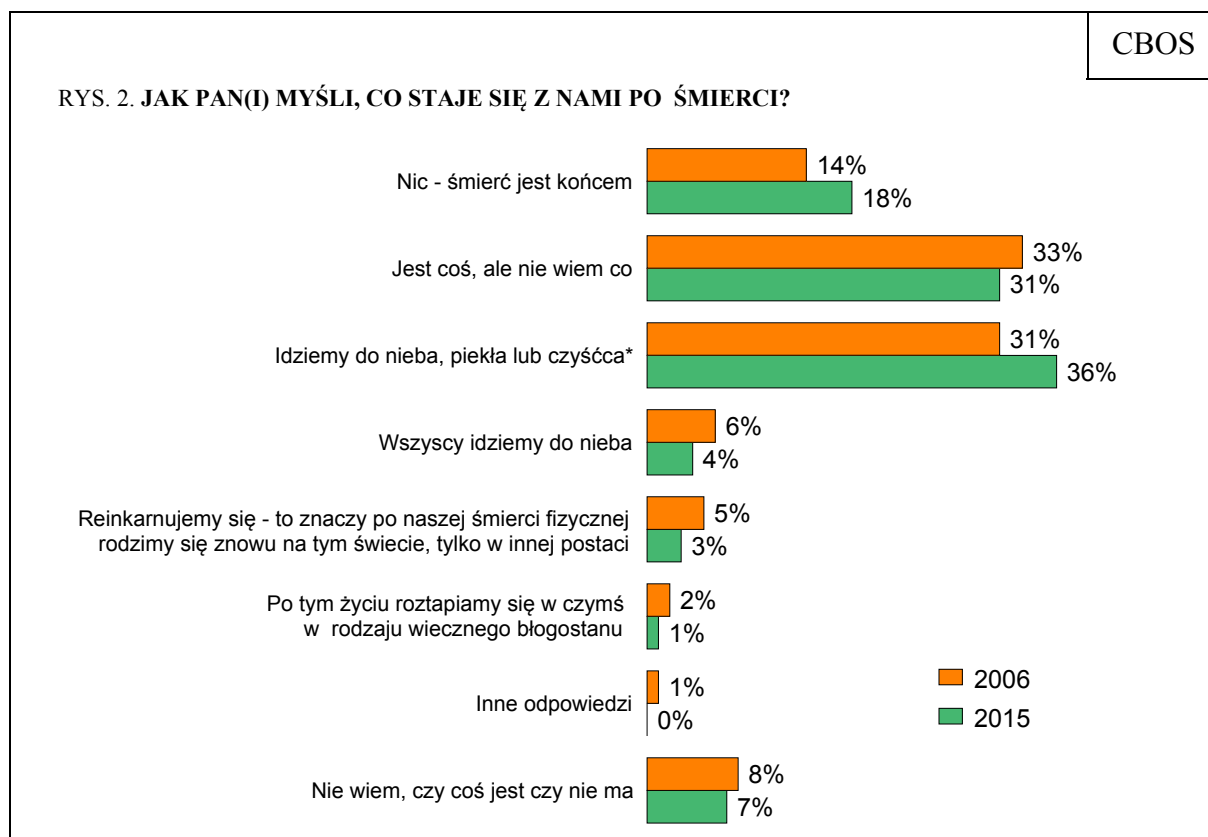
ŻYCIE PO ŚMIERCI?

Mimo silnego przekonania Polaków o istnieniu Boga i dość powszechnego w Polsce religijnego obchodzenia Wielkanocy³, stanowiącej świętowanie tajemnicy zmartwychwstania, tylko nieco ponad jedna trzecia respondentów (36%) sądzi, że, zgodnie z nauką Kościoła, po śmierci – w zależności od naszego postępowania na ziemi – trafimy do nieba, piekła lub czyśćca. Nieliczni badani (4%) są pewni, że wszyscy pójdą do nieba.

³ Zob. komunikat CBOS „Praktyki wielkopostne i wielkanocne Polaków”, kwiecień 2014 (oprac. M. Omyła-Rudzka).

Dość popularna w społeczeństwie jest opinia, że śmierć wprawdzie nie jest końcem, ale trudno przewidzieć, co po niej nastąpi. Tego typu niepewność ujawnia jedna trzecia ogółu respondentów (31%). Co czternasty (7%) wyraża wątpliwość co do samej egzystencji po śmierci, bez względu na jej charakter, a niespełna jedna piąta (18%) sądzi, że śmierć jest końcem i nic po niej nie następuje. Pozostałe koncepcje dotyczące życia po śmierci nie mają zbyt wielu zwolenników. Tylko sporadycznie, a ponadto nieco rzadziej niż w 2006 roku, wyrażane jest charakterystyczne dla hinduizmu przekonanie o reinkarnacji (3%) czy też buddyjskie przeświadczenie o pośmiertnym stanie swoistego błogostanu (nirwany), w którym roztapiamy się po naszej ziemskiej wędrówce (1%).

W porównaniu z deklaracjami sprzed dziewięciu lat nieznacznie wzrosło przekonanie o słuszności koncepcji propagowanej przez Kościół katolicki, zgodnie z którą po śmierci idziemy do nieba, piekła lub czyśćca (przy czym zmiana ta może poniekąd wynikać z wprowadzenia w tegorocznym pomiarze kategorii „czyściec”, której nie uwzględniono w roku 2006). Nieco częściej też podzielane jest obecnie przeświadczenie, że po śmierci nic nie następuje (wzrost z 14% do 18%).

*W poprzednim pomiarze nie uwzględniono kategorii „czyściec”

Na zróżnicowanie przekonań o ewentualnym życiu po śmierci oraz o jego formie w największym stopniu wpływa religijność respondentów. Badani, którzy regularnie uczestniczą w praktykach religijnych, znacznie częściej niż pozostali są przeświadczeni, że niebo, piekło i czyściec to miejsca, do których człowiek może trafić po śmierci. Jednak nawet w tej grupie respondentów przekonanie to nie jest powszechne – wyraża je niespełna trzy piąte z nich. Osoby sporadycznie praktykujące religijnie najczęściej twierdzą, że wprawdzie jest jeszcze coś po śmierci, jednak trudno im zdefiniować co, natomiast badani w ogóle nieuczestniczący w praktykach religijnych najczęściej negują jakąkolwiek egzystencję po śmierci. Jednak nawet w tej ostatniej grupie nie brakuje takich, którzy ufają, że coś po niej nastąpi (41%).

Tabela 3

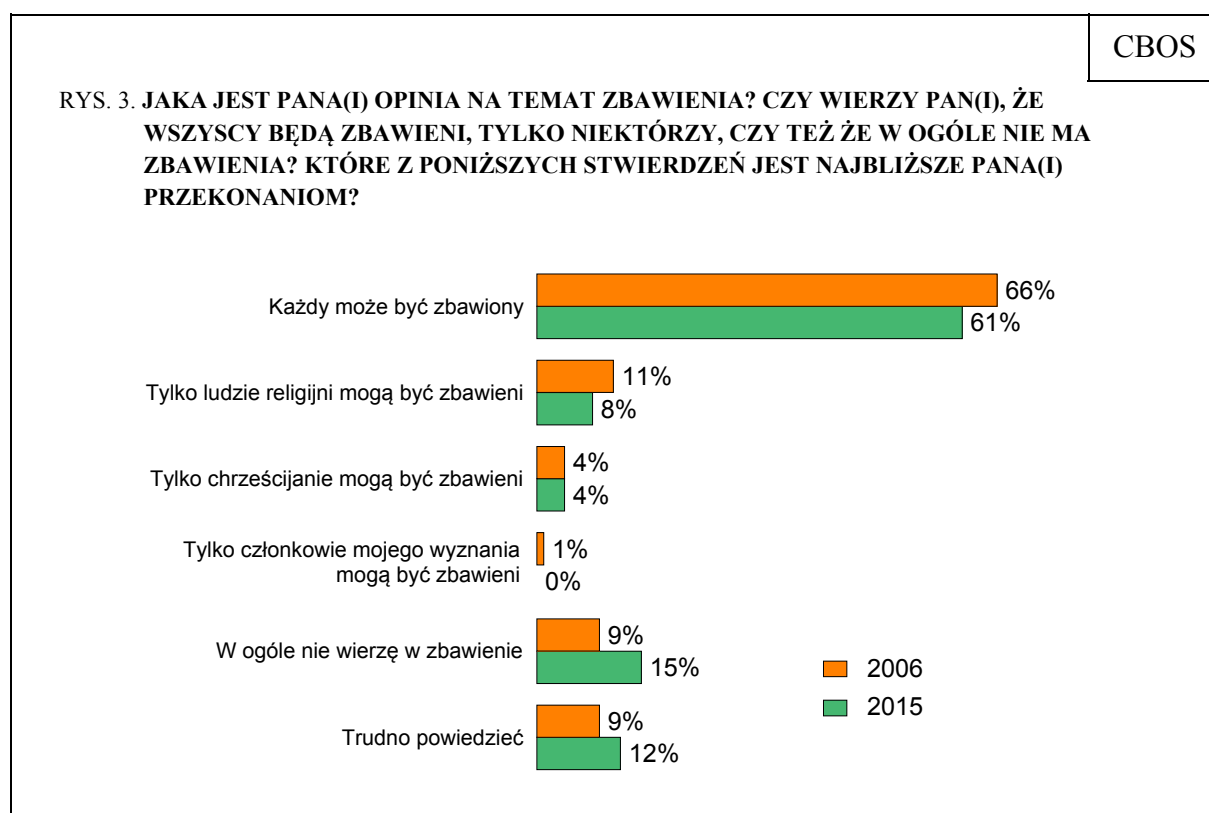
Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych, takich jak: msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?	Jak Pan(i) myśli, co staje się z nami po śmierci?							
	Nic - śmierć jest końcem	Jest coś, ale nie wiem co	Idziemy do nieba, piekła lub czyśćca	Wszyscy idziemy do nieba	Reinkarnujemy się - to znaczy po naszej śmierci fizycznej rodzimy się znowu na tym świecie, tylko w innej postaci	Po tym życiu rozstapiamy się w czymś w rodzaju wiecznego błogostanu	Inne odpowiedzi	Nie wiem, czy coś jest czy nie ma
	w procentach							
Tak, zazwyczaj kilka razy w tygodniu	13	19	57	5	0	0	3	3
Tak, raz w tygodniu	7	26	55	4	1	1	0	6
Tak, przeciętnie jeden lub dwa razy w miesiącu	14	42	25	5	3	0	1	10
Tak, kilka razy w roku	23	43	15	3	4	2	1	9
W ogóle Pan(i) w nich nie uczestniczy	55	23	10	1	7	0	1	3

WIARA W ZBAWIENIE

Mimo iż spora grupa ankietowanych nie ma jednoznacznych przekonań dotyczących tego, co dzieje się z nami po śmierci, większość nie zaprzecza istnieniu zbawienia. Tylko 15% badanych zupełnie nie wierzy w nowe życie po śmierci, a niewiele mniej osób (12%) ma w tej kwestii wątpliwości. Wśród ankietowanych niezmiennie dominuje przekonanie, że każdy może oczekiwać zbawienia (61%). W opinii co dwunastego respondenta (8%) zbawienie

zarezerwowane jest wyłącznie dla osób religijnych, a czterech na stu (4%) skłonnych jest twierdzić, że dotyczy ono wyłącznie chrześcijan.

W ciągu ostatnich dziewięciu lat nieco zmniejszyła się liczba respondentów przekonanych o powszechnym dostępie do zbawienia (z 66% do 61%) oraz o jego dostępności wyłącznie dla osób religijnych (z 11% do 8%), przybyło natomiast badanych w ogóle niewierzących w zbawienie (z 9% do 15%) oraz tych, którzy nie mają wyrobionej opinii na ten temat (z 9% do 12%).

Wiarę w zbawienie kształtuje przede wszystkim poziom religijności. Przekonanie, że każdy może być zbawiony, towarzyszy trzem czwartym osób praktykujących religijnie kilka razy w tygodniu (78%), ponad dwóm trzecim co tydzień uczęszczających na msze i nabożeństwa (70%), trzem piątym spośród nieregularnie praktykujących (58%–62%) oraz jednej czwartej w ogóle niepraktykujących (23%). Z kolei zupełny brak wiary w zbawienie deklarują przede wszystkim respondenci nieuczestniczący w praktykach religijnych (61%).

Tabela 4

Czy bierze Pan(i) udział w praktykach religijnych, takich jak: msze, nabożeństwa lub spotkania religijne?	Jaka jest Pana(i) opinia na temat zbawienia?					
	Każdy może być zbawiony	Tylko ludzie religijni mogą być zbawieni	Tylko chrześcijanie mogą być zbawieni	Tylko członkowie mojego wyznania mogą być zbawieni	W ogóle nie wierzę w zbawienie	Trudno powiedzieć
	w procentach					
Tak, zazwyczaj kilka razy w tygodniu	78	13	3	2	0	4
Tak, raz w tygodniu	70	10	5	1	3	12
Tak, przeciętnie jeden lub dwa razy w miesiącu	62	8	6	0	8	16
Tak, kilka razy w roku	58	5	2	0	22	13
W ogóle Pan(i) w nich nie uczestniczy	23	4	2	0	61	10

W związku z tym, że wiara w zbawienie wiąże się, co oczywiste, głównie z religijnością, brak przekonania o takiej perspektywie częściej niż innym towarzyszy mieszkańcom największych miast (35%), osobom o lewicowych poglądach politycznych (33%), osiągającym najwyższe dochody *per capita* (29%), legitymującym się wyższym wykształceniem (24%), a w grupach zawodowych głównie kadrze kierowniczej i specjalistom wyższego szczebla (27%) oraz prywatnym przedsiębiorcom (23%) – zob. tabele aneksowe.

INNE WIERZENIA RELIGIJNE I POZARELIGIJNE

W pytaniach o wiarę w różne dogmaty i idee katolicyzmu – zarówno stanowiące jego *credo*, jak i wywodzące się z tradycyjnych przekazów – stosunkowo najsilniejsza okazuje się wiara w to, że Bóg wysłuchuje modlitw. Uważa tak 82% badanych, w tym większość z nich (43% ogółu) nie ma co do tego wątpliwości. Przynajmniej dwie trzecie respondentów (od 66% do 70%, w tym od 34% do 40% – w sposób zdecydowany) wierzy w sąd ostateczny, w niebo, w cuda, których nie można wyjaśnić za pomocą dostępnej wiedzy, w nieśmiertelność ludzkiej duszy oraz w życie pozagrobowe. Nieco rzadziej Polacy deklarują wiarę w zmartwychwstanie zmarłych (62%, w tym 34% w sposób zdecydowany) i w grzech pierworodny (odpowiednio: 59% i 30%). Tradycyjnie stosunkowo najbardziej sceptyczni pozostają natomiast w kwestii wiary w piekło. W jego istnienie wierzy 56% badanych, w tym tylko 25% zdecydowanie.

Silniejsze niż wiara w piekło jest w polskim społeczeństwie, niewywodząca się z katolicyzmu, wiara w przeznaczenie – istnienie dobrego lub złego losu. Wyraża ją dwie

trzecie badanych (66%). Jeśli zaś chodzi o inne, pozakatolickie wierzenia – ponad jedna trzecia ankietowanych (36%) sądzi, że zwierzęta mają duszę, a nieco mniejsza grupa (30%) deklaruje wiarę w reinkarnację (wędrowkę dusz).

Tabela 5

Czy wierzy Pan(i) czy też nie wierzy:	Zdecydowanie wierzę	Raczej wierzę	Wierzę (ogółem)	Raczej nie wierzę	Zdecydowanie nie wierzę	Nie wierzę (ogółem)	Trudno powiedzieć
	w procentach						
– w to, że Bóg wysłuchuje modlitw	43	39	82	7	5	12	6
– w sąd ostateczny	38	32	70	12	10	22	8
– w niebo	36	34	70	12	11	23	7
– w cuda, których nie można wyjaśnić za pomocą ludzkiej wiedzy	34	36	70	15	8	23	7
– że człowiek ma nieśmiertelną duszę	40	29	69	12	10	22	9
– w przeznaczenie, istnienie dobrego lub złego losu	27	39	66	18	8	26	8
– w życie pozagrobowe	35	31	66	14	12	26	8
– w zmartwychwstanie zmarłych	34	28	62	17	12	29	9
– w to, że rodzimy się obciążeni grzechem pierworodnym	30	29	59	15	14	29	12
– w piekło	25	31	56	19	17	36	8
– w to, że zwierzęta mają duszę	14	22	36	25	26	51	13
– w wędrowkę dusz (reinkarnację)	10	20	30	28	27	55	15

W kontekście deklaracji wiary i wyznania uzyskane wyniki wskazują, z jednej strony, na dość znaczną selektywność polskich katolików, jeśli chodzi o akceptację doktryny wyznawanej przez nich religii, z drugiej zaś – na pewien synkretyzm, a więc łączenie elementów różnych tradycji religijnych, w tym również pozachrześcijańskich.

Przeciętna wartość wskaźnika ortodoksyjnej wiary mierzonej na skali od 1 do 12, powstałego ze zliczenia odpowiedzi wskazujących na wiarę w grzech pierworodny, sąd ostateczny, niebo, piekło, zmartwychwstanie zmarłych, nieśmiertelną duszę, życie po śmierci, cuda i wysłuchiwanie modlitw przez Boga, a jednocześnie na brak wiary w przeznaczenie, reinkarnację oraz posiadanie duszy przez zwierzęta wynosi wśród ogółu Polaków 7,33 i jest – jak się okazuje – relatywnie słabo zróżnicowana. Wskaźnik ten jest oczywiście najwyższy wśród osób praktykujących religijnie kilka razy w tygodniu (9,74) oraz co tydzień (8,64), a ponadto respondentów mających prawicowe poglądy polityczne (8,35), badanych w wieku od 45 do 54 lat (7,99) oraz od 18 do 24 lat (7,97), mieszkających na wsi (7,84) i uzyskujących dochody *per capita* od 1000 zł do 1399 zł (7,79), a w grupach zawodowych – wśród rolników (8,17), pracowników administracyjno-biurowych (7,87) oraz uczniów i studentów (7,78) – patrz tabela 6.

Tabela 6

Cechy społeczno-demograficzne	Przeciętna wartość wskaźnika ortodoksyjnej wiary mierzonej na skali od 0 do 12	Odchylenie standardowe
	Ogółem	
Płeć	7,33	3,20
Mężczyźni	7,17	3,34
Kobiety	7,47	3,06
Wiek		
18–24 lata	7,97	2,85
25–34	7,09	3,25
35–44	7,30	3,20
45–54	7,99	3,08
55–64	6,91	3,35
65 lat i więcej	7,05	3,22
Miejsce zamieszkania		
Wieś	7,84	2,94
Miasto do 19 999	7,34	3,31
20 000 – 99 999	7,22	3,40
100 000 – 499 999	7,03	3,24
500 000 i więcej mieszkańców	6,22	3,31
Wykształcenie		
Podstawowe/gimnazjalne	7,16	2,98
Zasadnicze zawodowe	7,28	3,15
Średnie	7,48	3,27
Wyższe	7,33	3,36
Grupa społeczna i zawodowa		
Kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem	7,27	3,39
Średni personel, technicy	7,65	3,64
Pracownicy administracyjno-biurowi	7,87	2,88
Pracownicy usług	7,07	2,97
Robotnicy wykwalifikowani	7,50	3,12
Robotnicy niewykwalifikowani	7,10	2,86
Rolnicy	8,17	2,76
Pracujący na własny rachunek	6,54	3,70
Bezrobotni	7,20	3,46
Renciści	7,71	2,92
Emeryci	6,96	3,39
Uczniowie i studenci	7,78	2,79
Gospodynie domowe i inni	7,30	2,87
Dochody na jedną osobę w gospodarstwie domowym		
Do 649 zł	7,60	3,08
Od 650 do 999 zł	7,45	2,97
Od 1000 do 1399 zł	7,79	2,96
Od 1400 do 1999 zł	7,60	3,14
2000 zł i więcej	6,73	3,22
Ocena warunków materialnych gospodarstwa domowego		
Złe	6,98	3,19
Średnie	7,19	3,20
Dobre	7,55	3,19
Uczestnictwo w praktykach religijnych		
Kilka razy w tygodniu	9,74	1,86
Raz w tygodniu	8,64	2,68
1–2 razy w miesiącu	7,36	2,94
Kilka razy w roku	5,90	3,17
W ogóle nie uczestniczy	4,47	2,39
Poglądy polityczne		
Lewica	6,22	3,15
Centrum	7,30	3,17
Prawica	8,35	2,86
Trudno powiedzieć	6,57	3,32

Okazuje się, że odsetek dorosłych Polaków, którzy wierzą (mniej lub bardziej zdecydowanie) we wszystkie omawiane elementy wiary katolickiej, a więc w to, że Bóg wysłuchuje modlitw, w istnienie grzechu pierworodnego, w zmartwychwstanie, życie pozagrobowe, nieśmiertelną duszę, sąd ostateczny, niebo, piekło oraz w cuda, wynosi obecnie 35%. Jeśli od tej grupy odliczymy tych, którzy wierzą również w przynajmniej niektóre elementy wierzeń pozachrześcijańskich (takie jak przeznaczenie, reinkarnacja czy też w to, że zwierzęta mają duszę), to odsetek ten zmniejszy się do zaledwie 5%.

Wyraźnie zatem widać, że wiara (zwłaszcza silna) w niektóre elementy stanowiące część kanonu religii rzymskokatolickiej nie pokrywa się z przytoczonymi wcześniej odsetkami ogólnych autodeklaracji wiary i praktyk religijnych.

Ostatnie trzy lata w zasadzie nie przyniosły zmian, jeśli chodzi o jakość wiary Polaków. Nieznacznie rzadziej wyrażana jest jedynie wiara w grzech pierworodny (spadek z 63% do 59%), natomiast pozostałe deklaracje utrzymują się na takim samym poziomie jak w roku 2012. Patrząc zaś z perspektywy ostatnich osiemnastu lat można mówić o niewielkim, ale w miarę systematycznym spadku wiary Polaków w nieśmiertelność ludzkiej duszy, w sąd ostateczny, życie pozagrobowe, grzech pierworodny oraz zmartwychwstanie zmarłych.

Tabela 7

Czy wierzy Pan(i) czy też nie wierzy:	WIERZĘ*				NIE WIERZĘ*				Trudno powiedzieć			
	1997	2009	2012	2015	1997	2009	2012	2015	1997	2009	2012	2015
	w procentach											
– w to, że Bóg wysłuchuje modlitw	-	-	84	82	-	-	10	12	-	-	6	6
– w sąd ostateczny	77	73	71	70	16	19	19	22	7	8	10	8
– w cuda, których nie można wyjaśnić za pomocą ludzkiej wiedzy	60	68	71	70	29	22	21	23	11	10	8	7
– w niebo	72	70	68	70	21	22	23	23	7	8	9	7
– że człowiek ma nieśmiertelną duszę	76	73	71	69	16	19	20	22	8	8	9	9
– w życie pozagrobowe	71	69	66	66	21	23	26	26	8	8	8	8
– w przeznaczenie, istnienie dobrego lub złego losu	70	61	66	66	21	31	28	26	9	8	6	8
– w zmartwychwstanie zmarłych	67	66	63	62	24	25	26	29	9	9	11	9
– w to, że rodzimy się obciążeni grzechem pierworodnym	70	68	63	59	21	23	25	29	9	9	12	12
– w piekło	59	59	56	56	33	32	34	36	8	9	10	8
– w to, że zwierzęta mają duszę	30	42	36	36	56	46	50	51	14	12	14	13
– w wędrówkę dusz (reinkarnację)	34	33	29	30	49	53	54	55	17	14	17	15

* Połączono odpowiedzi „zdecydowanie” i „raczej”

Jak pokazują badania, śmierć Jana Pawła II nie pozostała bez wpływu na jakość wiary i religijność jego rodaków. Od 2005 roku dość znacząco zmniejszył się odsetek osób regularnie praktykujących religijnie, przybyło natomiast tych, które w praktykach religijnych uczestniczą okazjonalnie lub w ogóle nie biorą w nich udziału⁴.

Okazuje się, że również w sensie doktrynalnym nastąpiły pewne, choć mniej intensywne zmiany, przy czym znaczna selektywność i indywidualizacja wiary ujawniały się już od początku badań nad wyznawaną przez Polaków doktryną. Uważanie się za wierzącego, a nawet regularne uczestnictwo w praktykach religijnych nie dość, że często nie oznacza akceptacji wielu podstawowych prawd wiary, to nierzadko wiąże się z uznawaniem przekonań niezgodnych z nauczaniem Kościoła katolickiego.

Wprawdzie Polacy niemal powszechnie świętują śmierć i zmartwychwstanie Jezusa, odpowiednio wcześniej przygotowując się duchowo do tych wydarzeń⁵, jednak ich wiara w tajemnicę życia po śmierci wiąże się z wieloma wątpliwościami. Możliwość zbawienia neguje co prawda wciąż relatywnie niewielu ankietowanych (choć wyraźnie więcej niż jeszcze dziewięć lat temu), jednak znaczna część nie potrafi odpowiedzieć na pytanie, co dzieje się z nami po śmierci. W katolicką perspektywę nieba, piekła lub czyśćca wierzy tylko co trzeci respondent. I choć wiara w to, że śmierć nie stanowi końca, jest dość silna (zaprzecza jej 18% ankietowanych), określenie pośmiertnej perspektywy stwarza Polakom niezmiennie wyraźne trudności.

Opracował
Rafał BOGUSZEWSKI

⁴ Zob. komunikat CBOS „Zmiany w zakresie podstawowych wskaźników religijności Polaków po śmierci Jana Pawła II”, luty 2015 (oprac. R. Boguszewski).

⁵ Por. komunikat CBOS „Praktyki wielkopostne i wielkanocne Polaków”, kwiecień 2014 (oprac. M. Omyła-Rudzka).

Tabela 1

		Proszę powiedzieć, które z poniższych stwierdzeń dotyczących wiary w Boga jest Panu(i) najbliższe?						Liczba osób
		Wierzę w Boga i nie mam co do Jego istnienia wątpliwości	Wierzę w Boga, choć mam niekiedy chwile zwątpienia	Czasami wydaje mi się, że wierzę w Boga, a czasami, że nie wierzę	Nie wierzę w osobowego Boga, ale wierzę w pewnego rodzaju siłę wyższą	Nie wiem, czy Bóg istnieje i nie wierzę, że jest sposób, żeby to sprawdzić	Nie wierzę w Boga	
		%	%	%	%	%	%	
Ogółem		56	27	5	5	4	3	988
Płeć	Mężczyźni	52	29	4	5	6	5	475
	Kobiety	60	26	5	5	2	2	513
Wiek	18-24 lata	58	28	5	6	2	2	114
	25-34	48	27	6	6	5	8	192
	35-44	49	34	4	7	4	3	172
	45-54	59	31	5	4	1	1	153
	55-64	57	27	7	3	5	2	176
	65 lat i więcej	69	19	2	4	5	2	181
Miejsce zamieszkania	Wieś	65	25	6	2	1		395
	Miasto do 19 999	55	29	5	5	5	2	187
	20 000 - 99 999	61	20	3	7	3	6	97
	100 000 - 499 999	54	29	3	7	3	4	185
	500 000 i więcej mieszk.	29	33	5	11	10	11	125
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	71	21	2	2	3	1	207
	Zasadnicze zawodowe	61	30	5	1	2	1	241
	Średnie	55	29	6	4	3	2	304
	Wyższe	40	28	5	12	7	8	236
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	42	25	5	13	4	10	97
	Średni personel, technicy	59	34	3			5	42
	Pracownicy adm.-biurowi	46	35	4	9	4	2	65
	Pracownicy usług	53	28	7	4	5	3	64
	Robotnicy wykwalifikowani	52	38	5	2	3	1	95
	Robotnicy niewykwalifik.	58	37	5				37
	Rolnicy	69	25	6				48
	Pracujący na własny rach.	46	30	2	6	5	11	44
	Bezrobotni	61	19	9	3	4	4	100
	Emeryci	67	20	3	4	5	1	206
	Renciści	68	23	6	1	1		60
	Uczniowie i studenci	42	37	8	7	5	1	73
	Gospodynie domowe i inni	57	27	3	7	4	3	58
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	55	29	4	5	3	4	131
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	48	28	6	12		6	77
	sekt. pryw. poza rolnict.	46	36	4	5	5	5	246
	prywatnym gosp. rolnym	68	26	6				44
Dochody na jedną osobę	Do 649 zł	68	23	4	2	1	2	141
	Od 650 do 999 zł	62	25	4	2	5	2	132
	Od 1000 do 1399 zł	56	32	5	2	2	3	140
	Od 1400 zł do 1999 zł	52	28	5	6	4	5	103
	2000 zł i więcej	40	27	5	15	6	8	169
Ocena własnych war. mater.	Złe	59	23	8	1	5	4	137
	Średnie	56	31	5	4	3	1	385
	Dobre	56	26	4	6	4	4	466
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	83	14		3			35
	Raz w tygodniu	72	24	3	1	0		460
	1-2 razy w miesiącu	56	38	6				145
	Kilka razy w roku	39	37	7	9	7	1	224
	W ogóle nie uczestniczy	22	11	9	19	15	24	115
Poglądy polityczne	Lewica	37	25	7	15	9	7	141
	Centrum	53	33	4	4	3	3	330
	Prawica	66	24	4	2	2	3	315
	Trudno powiedzieć	61	25	7	3	4	0	202

Tabela 2

		Jak Pan(i) myśli, co staje się z nami po śmierci?				
		Nic - śmierć jest końcem	Jest coś, ale nie wiem co	Idziemy do nieba, piekła lub czyśćca	Wszyscy idziemy do nieba	Reinkarnujemy się – to znaczy po naszej śmierci fizycznej rodzimy się znowu na tym świecie, tylko w innej postaci
		%	%	%	%	%
Ogółem		18	31	36	4	3
Płeć	Mężczyźni	21	30	32	4	3
	Kobiety	15	33	40	4	2
Wiek	18-24 lata	10	39	41	5	
	25-34	18	32	38		5
	35-44	18	37	34	3	4
	45-54	13	35	40	3	4
	55-64	27	22	32	6	1
	65 lat i więcej	18	26	33	6	2
Miejsce zamieszkania	Wieś	12	32	40	5	3
	Miasto do 19 999	18	25	42	4	3
	20 000 - 99 999	22	29	40	1	4
	100 000 - 499 999	17	34	29	4	3
	500 000 i więcej mieszk.	36	35	20	1	2
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	19	28	35	8	1
	Zasadnicze zawodowe	18	28	36	5	2
	Średnie	16	34	36	2	3
	Wyższe	20	34	37	1	4
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	22	34	37	1	3
	Średni personel, technicy	6	31	45	2	1
	Pracownicy adm.-biurowi	20	37	37	2	2
	Pracownicy usług	21	34	40	1	3
	Robotnicy wykwalifikowani	19	37	29	2	2
	Robotnicy niewykwalifik.	25	26	38	3	4
	Rolnicy	14	37	38	2	3
	Pracujący na własny rach.	34	17	27	5	10
	Bezrobotni	16	28	35	9	1
	Emeryci	21	25	32	7	2
	Renciści	12	22	47	4	5
	Uczniowie i studenci	8	48	42		
	Pracuje w:	Gospodynie domowe i inni	13	36	34	4
inst. państw., publicznej		19	31	40	1	1
spółce właścicieli prywatnych i państwa		19	40	29	5	2
sekt. pryw. poza rolnict.		21	31	35	2	5
prywatnym gosp. rolnym		13	40	36	2	3
Dochody na jedną osobę	Do 649 zł	14	30	40	6	3
	Od 650 do 999 zł	18	35	32	3	2
	Od 1000 do 1399 zł	20	24	40	7	3
	Od 1400 zł do 1999 zł	19	40	34	1	1
	2000 zł i więcej	27	33	30	3	5
Ocena własnych war. mater.	Złe	22	27	31	6	2
	Średnie	16	32	34	4	4
	Dobre	18	32	39	3	2
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	13	19	60	5	
	Raz w tygodniu	7	26	55	4	1
	1-2 razy w miesiącu	14	42	25	5	3
	Kilka razy w roku	23	43	15	3	4
	W ogóle nie uczestniczy	55	23	10	1	7
Poglądy polityczne	Lewica	30	37	15	5	4
	Centrum	15	35	33	3	3
	Prawica	14	27	51	4	2
	Trudno powiedzieć	20	29	32	4	3

Tabela 2 (cd.)

		Jak Pan(i) myśli, co stanie się z nami po śmierci?			Liczba osób
		Po tym życiu roztopiamy się w czymś w rodzaju wiecznego błogostanu	Inne, jakie?	Nie wiem, czy coś jest czy nie ma	
		%	%	%	
Ogółem		1	0	7	997
Płeć	Mężczyźni	1	1	8	481
	Kobiety	1	0	5	516
Wiek	18-24 lata	1	1	3	114
	25-34			6	194
	35-44	1		5	174
	45-54		1	4	156
	55-64	1	1	9	176
	65 lat i więcej	2	0	12	183
	Miejsce zamieszkania	Wieś	1	0	6
Miasto do 19 999		0	1	7	189
20 000 - 99 999				4	100
100 000 - 499 999		0	1	11	185
500 000 i więcej mieszk.		2		3	124
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	1	0	9	207
	Zasadnicze zawodowe	1	1	9	245
	Średnie	0	1	7	307
	Wyższe	1		2	239
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	2		1	99
	Średni personel, technicy			15	42
	Pracownicy adm.-biurowi			3	65
	Pracownicy usług			1	63
	Robotnicy wykwalifikowani	1		10	96
	Robotnicy niewykwalifik.			4	38
	Rolnicy	2	4		48
	Pracujący na własny rach.			7	46
	Bezrobotni		0	11	102
	Emeryci	2	0	11	208
	Renciści	1	2	7	59
	Uczniowie i studenci			2	71
	Gospodynie domowe i inni		2	4	59
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	1		6	130
	spółce właścicieli prywatnych i państwa			5	77
	sekt. pryw. poza rolnict.	0		5	250
	prywatnym gosp. rolnym	2	4		45
Dochody na jedną osobę	Do 649 zł		1	6	144
	Od 650 do 999 zł	2	1	7	132
	Od 1000 do 1399 zł	3	0	4	142
	Od 1400 zł do 1999 zł	1		4	103
	2000 zł i więcej	0		2	169
Ocena własnych war. mater.	Złe	2	1	9	138
	Średnie	0	1	9	389
	Dobre	1	0	5	470
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu		2	2	35
	Raz w tygodniu	1	0	6	460
	1-2 razy w miesiącu	0	1	9	148
	Kilka razy w roku	2	1	9	227
	W ogóle nie uczestniczy		1	3	117
Poglądy polityczne	Lewica	1	0	7	143
	Centrum	1	0	9	335
	Prawica	1	0	2	314
	Trudno powiedzieć	1	1	10	205

Tabela 3

		Jaka jest Pana(i) opinia na temat zbawienia? Czy wierzy Pan(i), że wszyscy będą zbawieni, tylko niektórzy, czy też, że w ogóle nie ma zbawienia? Które z poniższych stwierdzeń jest najbliższe Pana(i) przekonaniom?					Liczba osób	
		Każdy może być zbawiony	Tylko ludzie religijni mogą być zbawieni	Tylko chrześcijanie mogą być zbawieni	Tylko członkowie mojego wyznania mogą być zbawieni	W ogóle nie wierzę w zbawienie		Trudno powiedzieć
		%	%	%	%	%		%
Ogółem		61	8	4	0	15	12	995
Płeć	Mężczyźni	57	7	5	0	18	12	480
	Kobiety	64	9	3	0	12	12	515
Wiek	18-24 lata	72	4	3		7	13	114
	25-34	61	5	3		19	12	195
	35-44	69	3	2		16	10	174
	45-54	69	12	4	0	8	7	155
	55-64	52	10	4	1	21	12	174
	65 lat i więcej	47	13	7	1	15	17	183
Miejsce zamieszkania	Wieś	63	11	5	0	7	13	397
	Miasto do 19 999	64	8	6	0	14	9	189
	20 000 - 99 999	55	9	2		21	13	100
	100 000 - 499 999	62	5	2	1	17	14	186
	500 000 i więcej mieszk.	52	1	1	1	35	10	123
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	47	16	5	1	13	18	205
	Zasadnicze zawodowe	63	7	5		11	14	245
	Średnie	65	8	3	0	12	10	306
	Wyższe	64	2	2		24	8	240
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	63		3		27	7	99
	Średni personel, technicy	77	9			8	6	42
	Pracownicy adm.-biurowi	65	4	2		12	17	65
	Pracownicy usług	73	4	2		15	6	64
	Robotnicy wykwalifikowani	63	6	5		11	16	96
	Robotnicy niewykwalifik.	68	6	5		5	15	38
	Rolnicy	68	9	5		7	10	47
	Pracujący na własny rach.	58	6	2		23	11	46
	Bezrobotni	53	14	7	1	16	9	101
	Emeryci	50	12	6	1	17	13	208
	Renciści	54	16	3	1	7	18	57
	Uczniowie i studenci	70	4	1		8	18	73
Pracuje w:	Gospodynie domowe i inni	61	6	1		20	13	59
	inst. państw., publicznej	66	6	3		15	10	131
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	59	6	2		19	15	77
	sekt. pryw. poza rolnict.	68	3	3		15	10	250
	prywatnym gosp. rolnym	66	10	6		8	10	44
Dochody na jedną osobę	Do 649 zł	61	11	4		8	16	144
	Od 650 do 999 zł	62	8	3	1	14	12	131
	Od 1000 do 1399 zł	60	8	10	1	12	9	140
	Od 1400 zł do 1999 zł	63	10	3		18	6	103
	2000 zł i więcej	57	4	2		29	8	169
Ocena własnych war. mater.	Złe	45	15	5		19	15	134
	Średnie	59	9	4	0	12	15	388
	Dobre	67	5	3	1	16	9	472
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	78	13	4	2		4	35
	Raz w tygodniu	71	10	5	1	3	12	462
	1-2 razy w miesiącu	62	8	6		8	15	148
	Kilka razy w roku	58	5	2		22	13	227
	W ogóle nie uczestniczy	23	4	2		62	10	116
Poglądy polityczne	Lewica	54	4	2		33	7	143
	Centrum	63	10	3	1	12	12	336
	Prawica	67	9	6	0	10	8	313
	Trudno powiedzieć	53	7	3	0	15	22	203